

Источники и литература

1. Бердяев Н. Судьба России. - М.: Советский писатель, 1990.
2. Власть: очерк современной политической философии Запада. - М., 1989.
3. Болл Т. Власть // Полис. - 1993. - № 5.
4. Демидов А.И. Ценностные измерения в морали // Полис. - 1996. - № 3.
5. Ильин М.В., Мельвил. Власть // Полис. - 1997. - № 6.
6. Гусейнов А.П. Моральная демагогия как форма апологии насилия // Вопросы философии. - 1995. - № 5.
7. Тишков В.Н. Что есть Россия // Вопросы истории. - 1996. - № 2.
8. Камю А. Записные книжки // Иностранная литература. - 1992. - № 2.

Горбань О.В.**СВІТОГЛЯДНІ ЗАСАДИ ТА ШЛЯХИ АДАПТАЦІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТИВ**

Однією з визначних рис духовного життя сучасної цивілізації є зростаюче усвідомлення вирішального значення освіти для подальшого економічного та соціально-культурного розвитку. Зростаючий попит на освіту, визнання знань і освіти в сучасному суспільстві як визначального і соціального багатства, зумовлює формування такого майбутнього суспільства, в якому знання відіграватимуть вирішальну роль. Основним надбанням будь-якої країни стає людський капітал, тобто накопичені населенням знання та вміння, які використовуються для знаходження ефективних рішень у виробничій діяльності та в повсякденному житті.

Проблеми вищої освіти існують з XIII століття, тобто з часу її виникнення в Європі. Перші європейські університети характеризували новий етап у культурному розвитку середньовічних держав. Подальша генеза вищої освіти свідчить про її інтеграційно-інтернаціональний характер. Протягом століть процеси інтеграції в Європі були одними з головних напрямків суспільного розвитку. Звичайно, що ці процеси не можуть оминути освіту. Сорбонська (1998 р.) та Болонська (1999 р.) декларації започаткували процеси зближення національних систем освіти. Україна, інтегруючись в європейські процеси, також стала на цей шлях [1].

Україна вже зробила ряд важливих кроків на шляху європейської освітньої інтеграції. Ряд вузів уже зараз є учасниками „Болонського експерименту” [2, с.276-279]. Разом з тим, важливим питанням на сьогодні залишається вироблення стратегічних завдань розвитку освіти на Україні. Цим питанням займається ряд провідних вчених, філософів, педагогів, суспільствознавців [3], [4]. І якщо стратегічні напрямки розвитку освіти, як сфери суспільної діяльності, в основному зрозумілі і не дискусійні, то питання модернізації вищої освіти, зокрема її гуманітарної складової, викликають певні застереження [6]. Саме тому, метою даної статті є виявлення світоглядних засад реформування освітньої системи України.

На даний час, у контексті переходу освітньої системи України на принципи Болонської системи, основною методологією процесу викладання та, відповідно, оцінювання знань студента є переорієнтація із, по суті, лекційно-інформаційної на індивідуально-диференційовану або особистісно-орієнтовану форму. Ідеологією сучасної освіти є зміна технології від «вбивання знань» до організації самоосвіти студента [5].

Сьогодні світові і національні стандарти освіти в основу навчання кладуть самостійну, творчу діяльність того, хто навчається. А завданням педагога стає дієва допомога студенту в організації навчальної та інших видів діяльності та чітке розмежування аудиторного і позааудиторного часу [8, с.8].

Освіта повинна готувати людину, здатну сприймати зміни, творити їх, розцінювати змінність як органічну складову власного способу життя. Інноваційний характер сучасної цивілізації та сучасної економіки потребує людину інноваційного типу, яку може сформувати лише інноваційна за своєю сутністю освіта [8, с.9]. Такою вона і повинна стати. Друге завдання - модернізація освіти. Глобалізація світу, його інформаційна багатоманітність обумовлюють включення людини у незрівнянно складнішу і масштабнішу систему взаємовідносин, що суттєво ускладнює життєву поведінку людини. Тому освіта повинна готувати розвинену, самостійну, самодостатню особистість, яка б керувалась у житті не страхом, а власними переконаннями і самостійним свідомим аналізом. Ось чому здійснюється перехід від авторитарної педагогіки до педагогіки толерантності, де б навчання і виховання здійснювалося з урахуванням природних здібностей і психологічних особливостей кожної особистості. Без формування самодостатньої особистості неможливе ні стабільне демократичне суспільство, ні ефективна ринкова економіка, яка вимагає дієвого, активного, відповідального громадянина. Третє завдання в модернізації освіти полягає у переведенні матеріально-технічної бази навчального процесу на сучасний рівень. Четверте завдання полягає у здійсненні мовного прориву в освіті, а потім і в українському суспільстві. Тут є два підзавдання. Одне полягає у забезпеченні знання державної мови. Друге виходить з того, що в сучасному глобалізованому світі людина не може діяти максимально ефективно та підтримувати свою професійну компетентність без можливості широкого спілкування зі світом. Ось чому поряд з ґрунтовним вивченням української, рідної мови, в освіті робляться кроки щодо забезпечення вивчення іноземних мов.

Щодо розвитку вищої освіти, то стратегічні цілі обумовлені її новими функціями у сучасному світі. Вища освіта сьогодні не є виключно засобом підготовки фахівців для народного господарства. Отримання вищої освіти, окрім цього, стає все більш обов'язковим етапом у розвитку людини. У суспільстві створюється необхідний інтелектуальний потенціал, а відтак - передумови для впровадження науково-інформаційних технологій, переходу до інноваційної економіки.

Мета вищої освіти сьогодні - це підготовка фахівців, здатних забезпечити перехід від індустріального до інформаційно-технологічного суспільства через новаторство у навчанні, вихованні та науково-методичній роботі.

У зв'язку з європейською орієнтацією України загалом та входженням України до Європейського освітнього і наукового поля зокрема наголос все більше робиться на якості освіти, універсальності підготовки випускника та його адаптованості до ринку праці, на особистісній орієнтованості навчального процесу, його інформатизації, визначальній важливості освіти у забезпеченні сталого людського розвитку [7, с. 23-28].

Основні принципи цих реформ, за задумом їх авторів, полягають у наступному:

по-перше, підготовка висококваліфікованого фахівця здійснюється як наскрізна, послідовна, цілісна система: учень - студент - фахівець (бакалавр, магістр);

по-друге, реалізація стандартів освіти сучасності в їх змістовому й організаційному вираженні здійснюється на таких позиціях:

базовий принцип: самостійність і творча активність того, хто навчається і хто навчає, який навчається та удосконалює свій фаховий рівень протягом усього життя;

зміст: гуманістичність, фахова глибина і досконалість;

методи: інноваційні технології;

по-третє, сьогоденна освіта неможлива без інтеграції освітньої діяльності в європейський і світовий інформаційний простір [2, с. 153-182].

Тому основним змістом діяльності вищого навчального закладу повинно стати формування інноваційного освітньо-виховного середовища, що передбачає: зміну організації і змісту освіти з метою інтеграції у світовий освітній простір; оптимізацію кадрового забезпечення; комплексне удосконалення професійної майстерності педагогів через опанування інноваційними і дослідно експериментальними видами діяльності [11].

Ще одним наріжним каменем успішності інноваційних методик у вищій освіті є наявність ефективного індивідуально орієнтованого стилю спілкування між педагогом і студентом [9, с. 10-12]. Взаємно зацікавлене, співробітницьке спілкування може призвести до індивідуалізації процесу фахового розвитку студентів.

Реалізація цієї вимоги завжди залежала від специфіки педагогічної системи, значною мірою від викладача, його компетентності та інших індивідуально-психологічних характеристик, а також від індивідуальних особливостей студента. Існує можливість враховувати індивідуальний розвиток не кожного окремого студента, а груп студентів, що володіють подібними особливостями. Для цього необхідно розробити класифікації, створити діагностичний інструментарій, скомплектувати різноманітні завдання, що виявляють ступінь індивідуальних здібностей студента.

Індивідуалізація фахового розвитку сприяє студенту також у формуванні в нього індивідуального стилю своєї навчальної діяльності. Допомогти студентові сформувати індивідуальний стиль навчальної діяльності - означає допомогти йому знайти свої специфічні, оптимальні засоби пристосування до навчальних ситуацій тощо. Основний ресурс для цього - засвоєння студентами базового змісту освіти, але індивідуально неповторним засобом. При цьому індивідуалізація навчання не повинна бути спрямована на селекцію і добір найбільш талановитих студентів і надання їм сприятливих умов розвитку. Необхідно створити таке навчально-формуєче середовище, в якому студенти могли б розвивати свої здібності, захоплення, творчий потенціал, реалізувати потреби та інтереси. Завдання освітнього простору полягає у розвитку суб'єкта-особистості, що самоутверджується як людина і фахівець [10, с. 166-174].

Значна увага, в контексті виділеної проблеми, приділяється організації та проведенню самостійної роботи і контролю за нею. Традиційно використовуються такі форми організації та проведення самостійної роботи студентів: семестрові завдання для самостійної та індивідуальної роботи; консультації, індивідуальні заняття, колоквиуми, графічно-розрахункові та контрольні роботи, складання позаурочного читання з іноземних мов тощо. В навчальних планах спеціальностей все чіткіше реалізується тенденція до скорочення аудиторних годин та збільшення кількості годин, які відводяться на самостійну роботу студента (50-60% навчального часу). Традиційно вважається, що студент у цей час повинен самостійно опрацювати конспекти лекцій, літературу до тем, запланованих на практичні і семінарські заняття, самостійно складати конспекти з тем, запропонованих для самостійного вивчення, готувати реферати тощо. Останнім часом форми такої роботи урізноманітнилися пошуком інформації в системі Інтернет, виконанням найпростіших завдань на комп'ютерній техніці. Однак в усіх випадках маємо справу з виключно інформаційно-пошуковими формами роботи, суть яких зводиться до технічної діяльності, а факт існування звіту визнається як показник успішного засвоєння опрацьованого матеріалу. Такі завдання не вимагають навіть глибокої систематизації, не те що творчого осмислення, конструювання, моделювання. Ці форми роботи практично не оцінюються, бо передбачається врахування їхніх результатів в оцінці знань, здобутих студентом під час їх виконання. Проте відомо, що ефективність такої самостійної роботи - надто низька і ретельно виконує її лише частина, зазвичай, встигаючих студентів.

Творча (евристична), наближена до наукового осмислення та узагальнення робота можлива лише як результат організації самостійного навчання з обов'язковою присутністю в ній цілепокладання та його досягнення за допомогою ефективних технологічних схем самоосвіти. Крім того, така робота повинна бути індивідуалізованою з урахуванням рівня творчих можливостей студента, його навчальних здобутків, інтересів, навчальної активності тощо, тому для оптимізації самостійної роботи студентів потрібні нові її форми.

Як відомо, сьогодні методологією процесу навчання та, відповідно, оцінювання знань студента визначено його переорієнтацію з суто лекційно-інформативної на індивідуально-диференційовану, особистісно-орієнтовану форму. Як результат практичної реалізації такого принципу навчання пропонується ідея виконання в навчальному процесі індивідуальних навчально-дослідних завдань (ІНДЗ).

Індивідуальним навчально-дослідним завданням, за задумом авторів ідеї, є вид позааудиторної самостійної роботи студента навчального, навчально-дослідного чи проектно-конструкторського характеру, яке

використовується у процесі вивчення програмного матеріалу навчального курсу і завершується разом зі складанням підсумкового іспиту чи заліку з даної навчальної дисципліни [2, с. 243-246].

Метою ІНДЗ є самостійне вивчення частини програмового матеріалу, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань студента з навчального курсу і розвиток навичок самостійної роботи. За змістом ІНДЗ - це завершена теоретична або практична робота у межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь і навичок, одержаних у процесі лекційних, семінарських, практичних та лабораторних занять, охоплює декілька тем або зміст навчального курсу в цілому.

Значення введення такої форми самостійної роботи як ІНДЗ полягає, на наш погляд, перш за все в тому, що таке завдання представляє собою змістовий модуль, який виконується самостійно й оцінюється як частка навчального курсу з врахуванням у загальній оцінці за курс. Це надає вагомості даній роботі і робить її вартісною. Крім того, ІНДЗ визначає зміст і технологію самостійної роботи студента та структурує її. Важливим, як для нашої системи освіти, є також те, що дана форма самостійної роботи дозволяє виключити списування, дублювання видів робіт та сприяє індивідуальній відповідальності за виконану роботу. А головне - ІНДЗ містить елемент пошукової, певного виду науково-дослідної роботи і виступає чинником залучення студента до науково-дослідницької діяльності, яка може бути продовжена через виконання курсових, дипломних, магістерських робіт.

В цілому, індивідуалізація навчання студента вимагає удосконалення її організації та методичного забезпечення й суттєво залежить від інформаційного забезпечення сучасними знаннями, новітніми досягненнями науки і техніки, що вирішується шляхом глобальної інформатизації життєдіяльності студента і викладача загалом.

Таким чином, спектр завдань, які стоять перед українською вищою школою в контексті приєднання до Болонського процесу, надзвичайно широкий. Разом з тим слід відзначити необхідність розрізнення суто технологічних заходів щодо включення національної системи освіти в загальноєвропейські інтеграційні процеси з тими фундаментальними, парадигмальними змінами, які очікують наше суспільство. Саме тут філософи мають опрацювати вже набутий певний досвід інтеграційних процесів та запропонувати світоглядний орієнтир вищої освіти з урахуванням як нових трансєвропейських освітніх реалій, так і позитивних гуманістичних рис національної освітньої системи

Національна освіта сьогодні – це головний стратегічний фактор соціально-економічного, інтелектуального і духовного розвитку суспільства, а також вирішальний чинник його виживання і безпеки. На думку В. Федорченка, освіта має безумовно випереджальний характер щодо всіх без винятку галузей суспільного життя: політики, економіки, демографії, охорони здоров'я, культури, екології [11, с. 37-38]. Ця теза справджується, коли містить у собі такі домінуючі моральні компоненти як відповідальність, сумлінність, врахування вимог суспільства поряд з толерантним відношенням до потреб особистості.

Вища освіта ХХІ століття, заснована на принципах рівності, доступності, толерантності, поваги і врахування інтересів всіх суб'єктів освітнього процесу, має стати формуючим чинником духовних основ сучасності та сприяти становленню такої системи цінностей, яка уможливить домінанту ідеологію сталого людського розвитку та співіснування різних світоглядних парадигм.

Джерела та література

1. Болонський процес у фактах і документах / Упорядники Степко М.Ф., Болубаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубінко В.В., Бабін І.І. – К.-Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. – 52 с.
2. Вища освіта України і Болонський процес. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.
3. Ніколаєнко С.М. Сучасна законодавча основа в системі майбутніх освітнього та наукових процесів в Україні і світі // Вища школа. – 2003. - № 4-5. – С. 3-19.
4. Ніколаєнко С.М. Про стан і перспективи розвитку вищої освіти в Україні. Доповідь Голови комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти на парламентських слуханнях 13 травня 2004 року. // Освіта і управління. – 2004. – Т. 7. - № 1. – С. 49-58.
5. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу. – Київ-Тернопіль, 2004. – 146 с.
6. Соціально-гуманітарна освіта України та шляхи її розбудови. Всеукраїнська нарада завідуючих кафедрами соціально-гуманітарних дисциплін. – К.: „Генеза”, 1997. – 162 с.
7. Добрянський І. Сучасні тенденції розвитку вищої школи: соціокультурний, регіональний та особистісний аспекти // Вища школа. – 2004. - № 1. – С. 22-28.
8. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті // Освіта. – 2002. – 24-31 жовтня. – С. 8-9.
9. Кобильченко В.В. Методологічні принципи становлення особистості // Проблеми освіти: Науково-методичний збірник – К.: Науково-методичний центр вищої освіти, 2001. – Вип. 26. – С. 9-20.
10. Проніна О.П. Гносеологія вектора формування духовного простору // Проблеми освіти: Науково-методичний збірник – К.: Науково-методичний центр вищої освіти, 2001. – Вип. 24. – С. 166-174.
11. Федорченко В. Вища освіта: педагогічна стратегія сучасності // Вища школа. – 2002. - № 1. – С. 35-41.